

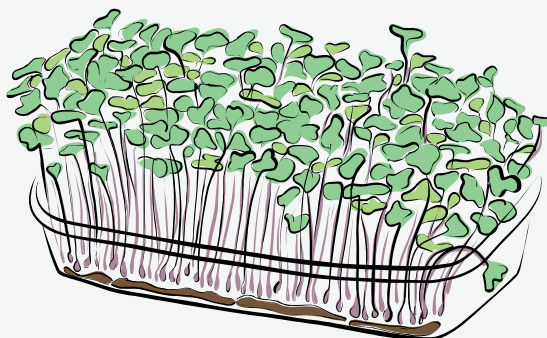
Міське фермерство в Харкові: аналітичний звіт

FUSILLI PROJECT

Цей проєкт фінансується програмою Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт 2020» в рамках грантової угоди № 101000717.

ВСТУП

Міське фермерство є відносно новим, але стрімко розвиваючим напрямом в урбаністичних дослідженнях та практиці. Воно об'єднує не лише екологічні, але й соціальні, економічні та культурні аспекти, стаючи ефективним інструментом для зміцнення міської спільноти, підтримки продовольчої безпеки та поліпшення екологічного стану міського середовища. У світовій практиці міське фермерство вже довело свою ефективність у таких мегаполісах, як Нью-Йорк, Токіо, Лондон, і цей тренд поступово набуває актуальності й для українських міст.

Харків, як одне з найбільших міст України, зіткнувся із численними викликами внаслідок війни, які актуалізували необхідність пошуку альтернативних підходів до забезпечення продовольчої стабільності та інтеграції локальних громад. В умовах урбанізованого простору, що потерпає від інфраструктурних пошкоджень і соціальних викликів, міське фермерство виступає як інноваційний підхід до вирішення цих проблем. Крім того, воно надає унікальні можливості для розвитку міського простору, об'єднання громади та створення нових робочих місць.

Міське фермерство

Це практика вирощування їжі в межах міста або поблизу нього, що дозволяє жителям мегаполісів забезпечувати себе свіжими продуктами. Цей тип фермерства може включати різноманітні способи вирощування, такі як вертикальні ферми, теплиці, гідропоніку, аквапоніку, а також традиційні методи на невеликих ділянках, дахах будівель або навіть у контейнерах.

Зменшення продовольчої залежності.

Міське фермерство може забезпечити містян свіжими овочами, фруктами та зеленню, зменшуючи залежність від великих агропідприємств і супермаркетів.

Економія води та енергії.

Використання інноваційних методів, таких як гідропоніка та аквапоніка, дозволяє зекономити воду та енергію порівняно з традиційними методами сільського господарства.

Розвиток міської екології.

Міські ферми можуть покращувати якість повітря, створювати зелені зони та сприяти підвищенню біорізноманіття в містах.

Раціональне використання простору.

Міське фермерство дозволяє вирощувати продукти в обмежених умовах за допомогою вертикальних садів, теплиць та контейнерів, що мінімізує потребу у великих земельних ділянках.

Свіжість і доступність продуктів.

Оскільки виробництво відбувається неподалік від споживачів, продукти стають доступнішими та свіжішими, що сприяє здоровому харчуванню та зменшує потребу в транспортуванні.

Фермерство у Харкові

Фермерство в Харкові та Харківській області є важливою складовою аграрного сектору України. Регіон відомий своїми родючими ґрунтами та сприятливими кліматичними умовами, що дозволяє вирощувати широкий спектр сільськогосподарських культур, таких як пшениця, ячмінь, кукурудза, соняшник та інші. Однак, останніми роками фермери Харківщини стикаються з низкою викликів. Зокрема, через зниження цін на зернові культури та зростання вартості виробництва, вирощування пшениці стає менш прибутковим. Деякі аграрії змушені скорочувати посівні площі або переходити на інші культури.

Військові дії також значно вплинули на аграрний сектор регіону. Багато фермерських господарств зазнали руйнувань, а частина земель залишилася замінованою, що ускладнює їх обробіток. Для підтримки фермерів у таких умовах надається гуманітарна допомога, зокрема безкоштовний посівний матеріал для господарств площею до 100 гектарів. Попри труднощі, фермери Харківщини продовжують працювати та відновлювати свої господарства, наприклад, фермерське господарство "Юпітер" у селі Хотімля, яке під час окупації втратило частину поголів'я, наразі відновлює виробництво молока та планує збільшувати кількість корів.

Міське фермерство в Харкові виконує важливу соціальну функцію, сприяючи інтеграції громади та підтримці вразливих верств населення. Волонтерські організації та місцеві активісти залучають до таких проєктів вимушених переселенців, людей похилого віку та тих, хто потребує соціальної підтримки. Це сприяє не лише вирішенню проблем харчування, а й дає змогу людям відчувати себе частиною спільноти, взаємодіяти з іншими та брати участь у відновленні міста.

Окрім соціальних переваг, міське фермерство також сприяє поліпшенню екологічної ситуації у Харкові. Малі сади й городи, створені в межах міста, зменшують вплив міського теплового ефекту, покращують якість повітря та сприяють біорізноманіттю. Такі простори, як зелені дахи, міські теплиці та парки, знижують рівень забруднення, що стає особливо актуальним у контексті забруднень, пов'язаних із військовими діями.

Попри успіхи, розвиток міського фермерства в Харкові стикається з певними бар'єрами. Основні виклики пов'язані з обмеженістю фінансових ресурсів, недостатньою кількістю кваліфікованих фахівців і труднощами з доступом до матеріалів та обладнання. Проте за підтримки міжнародних організацій та донорів, а також завдяки ентузіазму місцевої громади, ці труднощі поступово долаються. Ініціативи на кшталт міських садів та проєктів зі спільного вирощування мають великі перспективи та можуть стати основою для сталого розвитку міста, відновлення екології та підтримки громади в умовах війни.

Лавка деокупації

У червні 2024 року в Харкові розпочав роботу проєкт «Лавка деокупації», ініційований благодійним фондом «Волонтерська». Метою проєкту є підтримка фермерів із деокупованих територій Харківщини, зокрема з сіл Студенок та Довгеньке, шляхом надання їм можливості реалізовувати власну продукцію в міському середовищі.

У «Лавці деокупації» представлено широкий асортимент свіжих овочів, таких як огірки, картопля, кабачки, капуста, цибуля, а також мед, вирощені та зібрані фермерами зі звільнених територій. Це не лише сприяє економічній підтримці місцевих виробників, але й забезпечує харків'ян якісними та свіжими продуктами.

Проєкт також має на меті відновлення сільських господарств, створення економічної незалежності для селян та інтеграцію їхньої продукції в міський ринок. Волонтери фонду «Волонтерська» надають фермерам необхідну допомогу, включаючи теплиці та насіння, що дозволяє їм відновлювати та розвивати свої господарства після окупації.

«Лавка деокупації» розташована на території «7 складу» в Харкові. Графік роботи крамниці залежить від постачання продукції та попиту серед покупців, проте волонтери планують у майбутньому працювати щоденно.

Опис діяльності організації

«Лавка деокупації» є унікальною ініціативою, яка стала не тільки платформою для реалізації продукції фермерів, але й символом відновлення деокупованих територій та підтримки місцевих фермерів.

«Лавка деокупації» активно співпрацює з волонтерськими організаціями та фондами, які надають необхідне обладнання, насіння та теплиці для відновлення сільськогосподарської діяльності на звільнених територіях. Волонтери допомагають фермерам розпочати або відновити бізнес, що дозволяє забезпечити стабільність місцевих громад. В майбутньому проєкт планує розширити свою діяльність, включивши більше фермерів та налагодити регулярне постачання продукції.

Продукція, яку продають у «Лавці деокупації», є натуральною, якісною та часто органічною, оскільки фермери зі звільнених територій мають можливість вирощувати овочі, фрукти та інші продукти на чистих ґрунтах без використання великої кількості хімікатів. Це привертає увагу харків'ян, які віддають перевагу свіжим та екологічно чистим продуктам. У продажі можна знайти огірки, картоплю, кабачки, капусту, цибулю, мед, а також інші сезонні продукти, що сприяє популярності крамниці серед місцевих мешканців.

Green for You

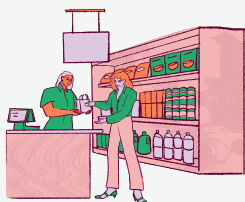
«Green for you» — це сіті-ферма, розташована поблизу Харкова, яка спеціалізується на вирощуванні мікрозелені (мікрогрину). Заснована сестрами Валентиною Денисенко та Тетяною Черніковою, переселенками з Донбасу, ферма вирощує понад 20 видів мікрозелені, включаючи горох, соняшник, редис, капусту, льон, гречку та люцерну.

Продукція «Green for you» реалізується під власною торговою маркою в мережах супермаркетів, таких як «Сільпо», «Восторг», «Класс», «Рост», «Fozzy» та «Чудо-маркет». Також ферма співпрацює з ресторанами, зокрема з мережею «Синдикат смаку» в Харкові. Компанія дотримується принципів екологічного виробництва, не використовуючи хімічні добрива та стимулятори росту. Окрім мікрозелені, «Green for you» вирощує салатні культури та макрозелень, такі як капуста кейл. «Green for you» також проводить тренінги та майстер-класи для тих, хто цікавиться вирощуванням мікрозелені, пропонуючи навчання з різних аспектів цього бізнесу. Таким чином, «Green for you» поєднує виробництво екологічно чистої продукції з активною соціальною діяльністю, сприяючи популяризації здорового харчування та підтримці місцевої громади. Соціальна відповідальність є важливою складовою діяльності ферми. Протягом трьох років компанія співпрацює з дітьми з синдромом Дауна, навчаючи їх вирощувати мікрогрін та правильно харчуватися.

Оцінка діяльності

Важливим аспектом діяльності «Green for you» є екологічна відповідальність. На фермі не використовуються хімічні добрива та стимулятори росту, що робить продукцію максимально екологічною та безпечною. Це позиціонує компанію як учасника ринку сталого розвитку, який робить акцент на здоровий спосіб життя та зменшення шкідливого впливу на навколишнє середовище.

Орієнтація на екологічність та відсутність хімічних добавок забезпечують високу якість продукції, що відповідає вимогам споживачів, які обирають здорове харчування.

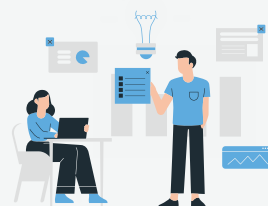
Програма роботи з дітьми з особливими потребами та тренінги для початківців створюють позитивний імідж компанії.

Присутність у великих мережах супермаркетів та співпраця з місцевими ресторанами дозволяють компанії досягти стабільних фінансових показників та підвищити впізнаваність бренду.

У зв'язку з розвитком тенденції здорового харчування, на ринку мікрозелені з'являється дедалі більше учасників. Це вимагає від «Green for you» подальшої інноваційності та розширення асортименту.

Компанії варто акцентувати увагу на перевагах своєї продукції через рекламні кампанії та освітні заходи, щоб підвищити попит серед споживачів, які ще не знайомі з мікрозеленню.

Зацікавленість у продуктах здорового харчування на міжнародному ринку створює можливості для розширення діяльності компанії поза межами України.

Food for You

Food for you – це виробництво готових страв в реторт-пакетах, які проходять стерилізацію та зберігаються тривалий час без додаткових умов. Ми використовуємо для приготування власні вирощені овочі та якісну продукцію від локальних фермерів Полтавщини. Виробництво відповідає вимогам українського законодавства з питань харчової безпеки.

Наше виробництво – продовження історії про війну, родину, турботу та правильне харчування. Створюючи смачні страви тривалого зберігання, ми турбуємося про найдорожчих: наших захисників, волонтерів, медиків, чоловіків, які тимчасово проживають далеко від родин, людей, які позбавлені нормальних побутових умов. У мирний час наша продукція буде цікава мисливцям, рибалкам, прихильникам активного відпочинку та робітникам, що працюють в польових умовах. Важливо те, що ми гарантуємо якість, зручність та чудовий смак.

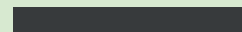

Від мікрозелені до готових страв

Переселившись з Харкова до селища Оржиця, сім'я почала виготовляти страви тривалого зберігання, які не потребують спеціальних умов для зберігання та легко розігриваються навіть в польових умовах.

Ці пакети, що можуть витримувати до двох років зберігання, дозволяють забезпечувати харчами українських військових та жителів регіонів, де немає доступу до електрики чи газу.

Green For You Food створює продукцію виключно з натуральних інгредієнтів, зберігаючи високу якість і смакові властивості навіть при тривалому зберіганні. Серед асортименту є каші, тушкована капуста з грибами, кабачкова та бурякова ікра, а також смачні джеми. Компанія також виготовляє безглютенове печиво для дітей із особливими потребами.

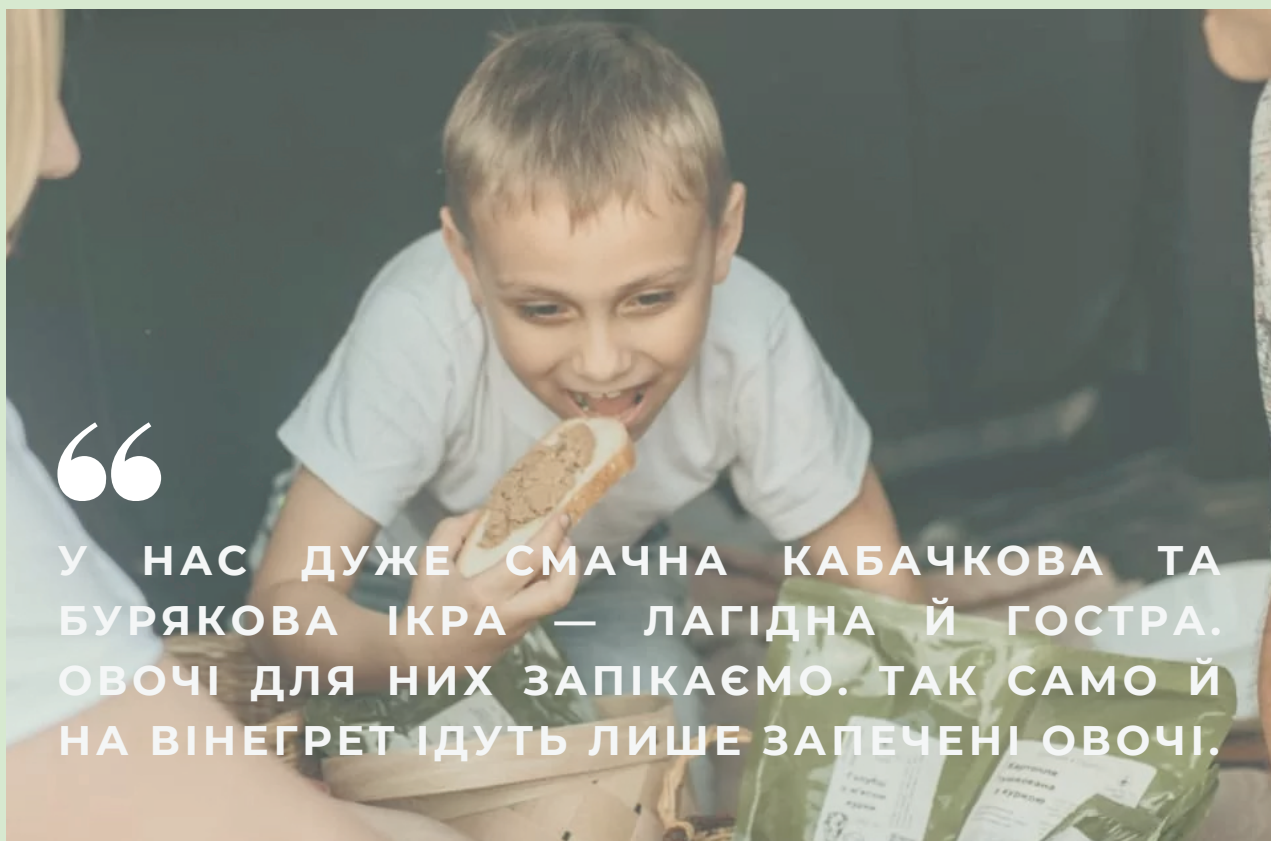
Декілька слів від засновниця

Війна порушила всі логістичні ланцюжки, тому в асортименті продукції мініпідприємства з Оржиці немає, скажімо, баклажанної ікри, до якої додається багато солодкого перцю, цибулі й моркви. Ці всі овочі добре родять на півдні України, який частково опинився в окупації, тому минулого року ціни на них були космічними.

Ця історія — символ того, як внутрішньо переміщені особи можуть не лише інтегруватися в нові громади, а й активно сприяти їхньому розвитку. Чернікови на власному прикладі показують, що, попри всі труднощі, можна продовжувати жити, створювати і мріяти про повернення на рідну землю, яка, вони вірять, знову стане українською.

“

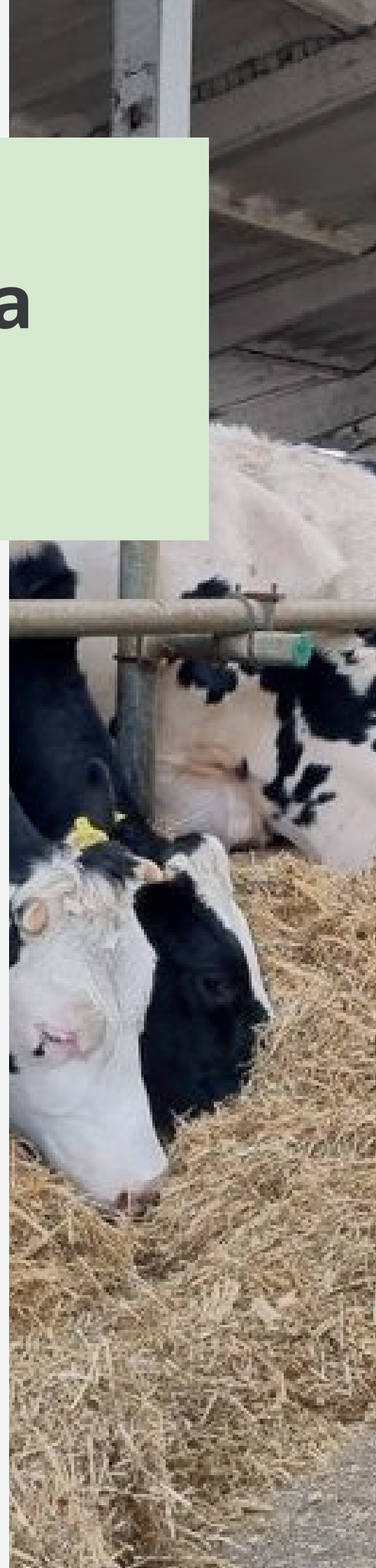
У НАС ДУЖЕ СМАЧНА КАБАЧКОВА ТА БУРЯКОВА ІКРА — ЛАГІДНА Й ГОСТРА. ОВОЧІ ДЛЯ НИХ ЗАПІКАЄМО. ТАК САМО Й НА ВІНЕГРЕТ ІДУТЬ ЛИШЕ ЗАПЕЧЕНІ ОВОЧІ.

Молочна ферма “Юпітер”

ВІДНОВЛЕННЯ ФЕРМИ У ДЕОКУПОВАНОМУ СЕЛІ ХОТІМЛЯ НА ХАРКІВЩИНІ

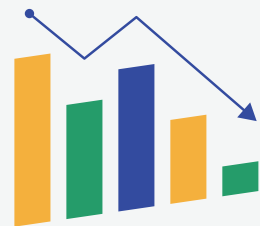
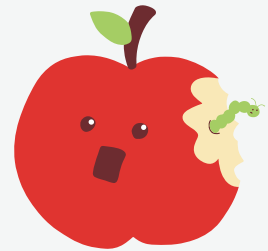
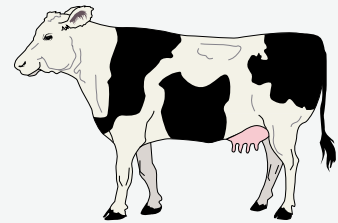
Ферма "Юпітер" у деокупованому селі Хотімля на Харківщині до початку повномасштабної війни мала близько 700 корів і виробляла щодня сім тонн молока, яке відповідало європейським стандартам якості. З початком війни стадо зменшилося до 500 корів, і через брак корму тварини схудли, що ускладнило процес розмноження. Виробництво молока знизилося до 2,5 тонн на день. Проте ферма поступово відновлює своє виробництво, забезпечуючи якісне молоко для дитячого харчування. Підприємство все ще відчуває труднощі з ресурсами та не досягає прибутковості.

Стан ферми на момент деокупації

До початку війни ферма "Юпітер" мала близько 700 корів та виробляла в середньому сім тонн молока на день, що відповідало європейським стандартам якості. Продукція ферми використовувалася для виробництва дитячого харчування, що свідчить про високий рівень якості молока.

- **Скорочення поголів'я корів.** Через складнощі із забезпеченням кормами та умовами для утримання кількість корів скоротилася до 500.
- **Зниження якості харчування.** Недостатність кормів та їхня низька якість призвели до того, що тварини схудли, що ускладнило процеси відтворення стада та вплинуло на обсяги виробництва молока.
- **Зменшення обсягів виробництва.** Виробництво молока знизилося до 2,5 тонн на день, що є значним спадом у порівнянні з довоєнним рівнем.

Равликова ферма

У 2023 році родина Юлія Герасименко разом із Герасименків з Харкова, яка втратила попередній бізнес через російські обстріли, започаткувала на своєму подвір'ї равликову ферму. Цей проєкт не лише став новим джерелом доходу, але й прикладом стійкості та адаптації до умов війни. У звіті розглядаються основні аспекти створення ферми, виклики та перспективи розвитку такого нетрадиційного бізнесу.

чоловіком вирішила започаткувати равликову ферму після знайомства з ізюмчанином, який раніше займався розведенням равликів. Перших равликів пара купила в Дніпрі, самостійно опановуючи технології розведення, умови для догляду та вирощування. Для створення ферми вони облаштували маточник, забезпечивши необхідні параметри вологості та температури.

“

ВЗАГАЛІ В НАШОМУ РЕГІОНІ ЩЕ НЕМАЄ КУЛЬТУРИ СПОЖИВАННЯ РАВЛИКА І ТОМУ З'ЯВИВСЯ ПЕРШИЙ ВИКЛИК ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ НАШОЇ ПРОДУКЦІЇ.

Трохи про ферму

Равликовий бізнес в Україні є порівняно новим явищем, що викликає різні реакції серед населення: від зацікавленості та ентузіазму до скептицизму та упереджень.

Створення ферми стало для Юлії не лише способом отримання доходу, але й методом психологічної підтримки. Праця на землі допомагала зберегти спокій, залишатися продуктивною та відчувати внутрішню силу в умовах війни. На сьогодні равликова ферма у Харкові продовжує розвиватися, хоча її діяльність обмежена територією подвір'я родини. Герасименки планують розширення, вивчають можливості збуту та досліджують попит на продукцію як в Україні, так і за кордоном.

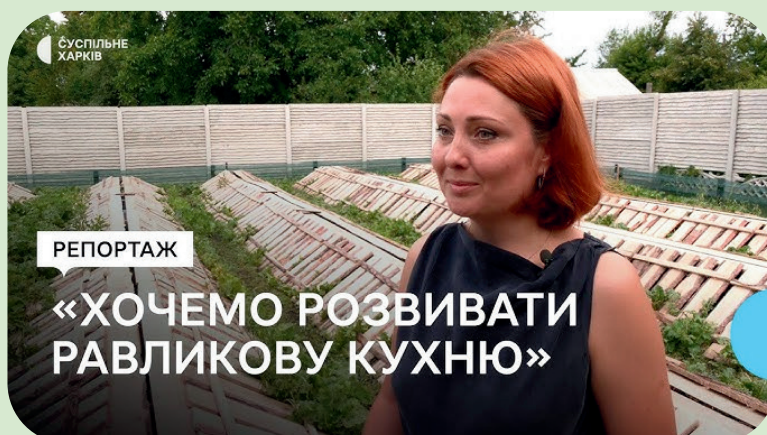
Щоб підвищити інтерес населення до равликового м'яса та розвіяти міфи, Герасименки організували екскурсії на свою ферму з дегустацією продукції. Відвідувачам розповідають про корисні властивості равликового м'яса, його дієтичну та гіпоалергенну цінність. Під час дегустацій люди мають змогу скуштувати равликове м'ясо, що допомагає змінити уявлення про його смак та текстуру. Власники ферми пояснюють процес вирощування та догляду за равликами, що дозволяє відвідувачам краще розуміти специфіку бізнесу.

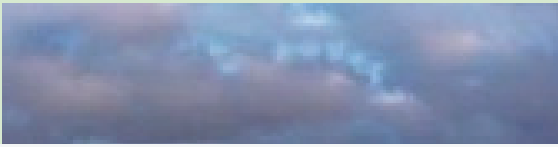
Вивчення та вдосконалення процесів

Ферма Герасименків демонструє, як малі підприємства можуть виживати і навіть процвітати в умовах економічної нестабільності та соціальних викликів. Їхній досвід показує, що креативний підхід, як-от дегустації та екскурсії, може змінити ставлення населення до нових продуктів і допомогти подолати упередження.

2023 рік став для ферми Герасименків стартовим сезоном, в якому вони вчилися на практиці, набували досвіду та зіштовхнулися з численними помилками. Як зазначає Юлія Герасименко, ферма пройшла через багато «помилоч світу», що є характерним для нового бізнесу. На основі цього досвіду було розроблено план виправлення помилок, який власники планують реалізувати в наступному сезоні.

Щоб подолати бар'єри у сприйнятті, Герасименки започаткували освітні екскурсії з дегустацією, що стали основним елементом їхньої маркетингової стратегії. Такі заходи допомагають популяризувати продукцію та водночас інформують споживачів про її харчову цінність (Равликове м'ясо містить високий вміст білка, який легко засвоюється організмом, та має низьку калорійність.).

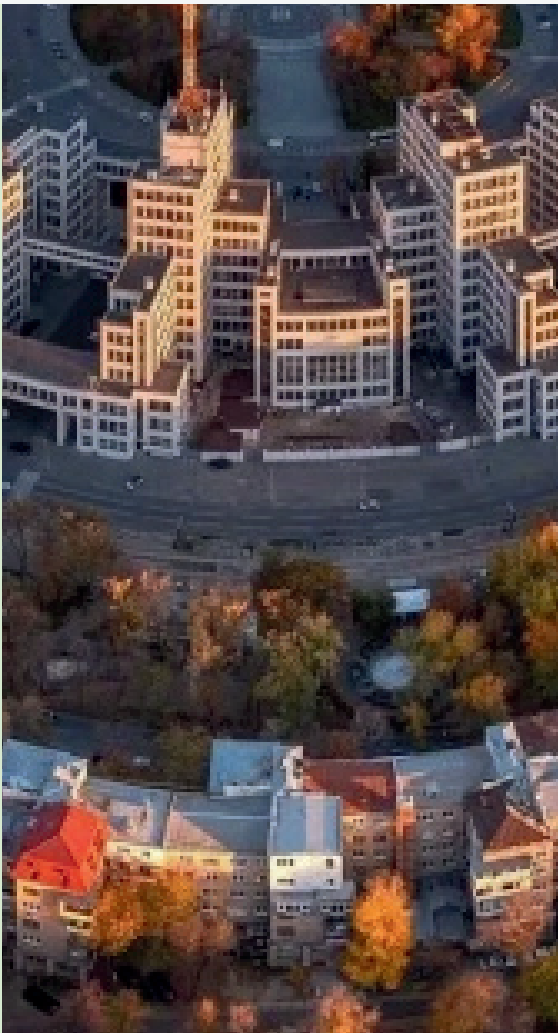

Ключові проблеми міського фермерства

Харків – це густонаселене місто з високою щільністю забудови, і виділення землі під міське фермерство є складним завданням. Більшість територій або забудовані, або зарезервовані для інфраструктурних проєктів, що значно обмежує можливості створення міських ферм.

В Україні законодавча база щодо міського фермерства перебуває на початковому етапі розвитку. Відсутність чітких правил регулювання, зокрема щодо землекористування та оподаткування для міських ферм, створює адміністративні бар'єри для фермерів та інвесторів.

Проблеми міського фермерства

1. Фінансові труднощі та недостатність інвестицій.
2. Відсутність досвіду та знань серед населення.
3. Складнощі з інфраструктурою та логістикою.
4. Проблеми з екологічним станом міста.
5. Низька обізнаність громадськості та недостатній попит.
6. Нестабільність через воєнний контекст.

5 кроків до сталого фермерства

1. Розробити та впровадити міські політики, що регулюють та підтримують міське фермерство, включаючи доступ до землі, спрощення процесів оренди та зниження податкового навантаження для малих ферм.
2. Запровадити курси та тренінги для населення, де учасників навчали б основам міського фермерства, включаючи вирощування рослин на балконах, дахах чи внутрішніх дворах.
3. Виділити місця для громадських садів та мікроферм у міських районах. Це можуть бути покинуті ділянки або спеціально адаптовані простори на дахах та у дворах багатоповерхівок.
4. Заохотити фермерів використовувати технології вертикального фермерства, аквапоніки, гідропоніки та автоматизованих теплиць, що дозволяють значно збільшити продуктивність на обмежених територіях.
5. Організувати міські ярмарки або створити окремі зони на існуючих ринках для продажу продукції міських ферм.

Контакти

Fusilli Kharkiv
Соціологічний факультет
Каразінського університету

<https://fusilli-project.eu/>
<https://socio.karazin.ua/>